

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2017

MEPUTSO: 80

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 11.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.

3. Araba dipotšišo KA MOKA.

4. KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE e ngwalwe letlakaleng LE LEFSA.

5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

7. Tshela mothaladi ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

8. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.

9. Nako ye e ukangwago:

KAROLO YA A: Metsotso ye 50

KAROLO YA B: Metsotso ye 20

KAROLO YA C: Metsotso ye 50

10. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka yona.

SETŠWELETŠWA SA A

TŠA LEFASE, BOLEFASE	
1	<p>Lefase le na le dikhontinente tše senyane, tše dingwe tša tšona ke Afrika, Amerika-Borwa, Amerika-Leboa, Ešia, le Yuropa. Potšišo ke gore na di tšwa di le kae le gona go tšile bjang gore di kgaogane. Yeo ke potšišo yeo boramahlale ba lekilego go e araba mengwagangwaga ye dikete ye e fetilego. Rasaense wa Toitšhi wa go tuma, Alfred Wegener o tšile ka teori yeo e amogetšwego lefaseng ka bophara ya go bitšwa <i>Continental Drift</i> yeo e hlalošago karogano ya lefase ka dikhontinente. Teoring ya gagwe o hlaloša gore lefase e kile ya ba selo se tee se segolo, sa go kgomagana gomme se bitšwa <i>Pangaea</i>, ka lebaka la gore lefase le dutše ebile le sepela godimo ga motapa wa go fiša wa go bitšwa <i>magma</i>, le ile la arogana ka diripa tše pedi tše dikgolo, e lego <i>Laurasia</i> le <i>Gondwanaland</i>. <i>Laurasia</i> e be e le ka leboa mola <i>Gondwanaland</i> e le ka borwa. Ka ge mosepelo wa lefase o tšwela pele ka go nanya, dikarologolo tše le tšona tša ripagana ka dikarolwana tše dinnyane tše di bitšwago dikhontinente.</p>
2	<p>Karolo ya <i>Gondwanaland</i> ke yeo e hlotšego khonthinente ya Afrika le tše dingwe tša ka borwa bja teropiki ya <i>Cancer</i>. Ge e le <i>Laurasia</i> yona e hlotše dikhonthinente tša go swana le Yuropa, Dinagakopano tša Rašia le Ešia. Dikhontinente tša go hlolwa ke <i>Laurasia</i> di bekilwe ke go tonya. Di kgole le teropiki ya <i>Cancer</i> yeo letšatši le ipshinago ka go gadika batho. Dikhontinente tše di kgauswi le meetse a lewatle ebile di ratwa ke dipula. Mo dikhontinenteng tše go tletše Bathobašweu.</p>
3	<p>Ge o theogela borwa bja teropiki ya <i>Cancer</i> o tlo hwetša nagagadi ya Afrika. Letšatši la gona le theletša le moloji pelo. Ye khontinente ke yeo tlhagong ya yona e tletšego ka Bathobaso. Seo ga se re gore ke ya bona thobela. Ge o nyaka go bona lerato le khutšo di totoba ka maoto a tšona, etela khontinente ya Afrika. E tletše ka bophelo bja diphoofole tša mehuta le batho ba borutho.</p>
4	<p>Go na le diponagalo tše mmalwa tše di gatelelago teori ya Wegener. Motho ge a lebelela Amerika-Borwa le Afrika o kgona go bona gore ke bana ba motho. Dikhutlo tša tšona di bontšha gabotse gore di kile tša ba selo se tee. Dinagakopano tša Amerika di swana le khontinente ya Yuropa. Ešia e bonala e be e khuparetše Borwa Bohlabela bja Afrika gabotse.</p>

5	Bohlatse bjo bongwe ke dithaba tša go swana le <i>boTable Mountain</i> . Go kwala gore tlhamegong ya tšona go be go na le pitlagano yeo e dirilego gore leraga la <i>magma</i> le tologe gomme ka lebaka la go kgorometšwa ke dikarolo tše dingwe tša lefase, gwa hlolega dithaba tše. Dithaba tša mohuta wo tša go bopša ka leswika fela o tla di hwetša mabopong a mawatle. Di hlamegile ge lefase le šuthašutha gomme le šuthelela mogobe wa meetse. Dithaba tša Andes kua go la Amerika-Borwa le tšona di hlamilwe ka kgohlakgohlano ye. Ge India e šuthela Leboa, go hlamegile dithaba tša go tuma tša Himalaya.	40 45
6	Dijo, diphoofolo le dimela tša Afrika le tša Amerika-Borwa di a swana. Brazil e na le dikgogo tše dintši tšeo dinaga tša Afrika go swana le Afrika-Borwa di nago le tšona. Maswika ao a hwetšwago thokong ya Karoo a hwetšwa gape lefaseng la Brazil. Leboa la Afrika go na le kanale yeo e bitšwago Suez. Kanale ye kgale e be e se ya bulega mo batho ba bego ba ka feta bonolo go yona. Teori ya Wegener e hlaloša gore kanale ye lehono ke lešoba leo le fetogilego tsela ya ka meetseng ye bohlokwa.	50 55
7	Tlhalošo ya teori ye e thekgilwe ke borasaense ba bangwe go swana le Moafrika-Borwa, Alexander du Toit le Moswisi Emile Argand. Tlhalošo ya bona e tšwela pele ka go laetša ka moo ditšhišinyego tša lefase di hlolegago ka gona ka lebaka la go se iketle ga botlase bja lefase.	60
8	Le ge go le bjalo go na le borasaense bao ba fapanago le teori ya Wegener, fela ga go bohlatse bjo bo tšwelelago go feta bjo bo lego gona.	

[Amantšwe go tšwa go Inthanete]

- 1.1.1 Efa maina a dikhontinente TŠE NNE tša lefase go ya ka temana ya 1. (4)
- 1.1.2 Efa leina la Rasaense wa Toitšhi le teori yeo a tlilego ka yona mabapi le go kgaogana ga lefase. (2)
- 1.1.3 Go ya ka Alfred Wegener, na lefase le be le bitšwa eng pele ga karogano ya lona? (1)
- 1.1.4 Ngwala maina a dikarolokgolo TŠE PEDI tšeo lefase le ilego la aroganywa ka tšona. (2)
- 1.1.5 Na motapa wo lefase le le sepelago godimo ga ona o bitšwa eng? (1)
- 1.1.6 Tšweletša mabaka A MARARO ao a dirago gore dikhontinente tša go hlolwa ke *Laurasia* di bekwe ke go tonya. (3)

- 1.1.7 Go ya ka temana ya 3, khontinente ya Afrika e tletše ka Bathobašweu. Dumela goba o ganetše kgopolo ye ka lebaka. (1)
- 1.1.8 Kgonthišiša teori ya Wegener ka dikgopolo TŠE PEDI go ya ka temana ya 6. (2)
- 1.1.9 Go ya ka tsebo ya gago, ke ka lebaka la eng mongwadi temaneng ya 3 a re khontinente ya Afrika e tletše ka lerato le borutho. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.10 Bapetša teori ya Alfred Wegener temaneng ya 5 le theknolotši. (2)
- 1.1.11 Ke ka lebaka la eng teori ya Wegener e le bohlokwa? (1)
- 1.1.12 Maikutlo a gago ke afe mabapi le borasaense bao ba sa kwanego le teori ya Alfred Wegener? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 1.1.13 Na o ka eletša bjang borasaense ba bangwe bao ba fapanago le teori ya Alfred Wegener? (1)
- 1.2 Lebeledišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka sona.

SETŠWELETŠWA SA B

[Boithhamelo]

- 1.2.1 Go ya ka seswantšho se, efa selo SE TEE seo se ka šitišago mootledi wa sefatanaga go phethagatša mošomo wa gagwe. (1)

- 1.2.2 Ke eng seo se laetšago gore mošemane o tseba melao ya go namela paesekela ya gagwe. Kgetha karabo E TEE.
- A O rwele dieta.
 - B O rwele sešireletšahlogo.
 - C O tšwere borokgo bjo bokopana.
 - D O otlela ka letsogong la nnete. (1)
- 1.2.3 Sefahlego sa mošemane wa seswantšhong se laetša maikutlo a mohuta mang? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 1.2.4 Akanya ditlamorago TŠE PEDI tša seo se ka hlolwago ke tiragalo ya seswantšhong. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Akaretša temana ye e latelago ka dintlha TŠE ŠUPA.

DITAELO

1. Ngwala dintlha TŠE ŠUPA mafokong ao a feletšego ka mantšu ao a sa fetego 70.
2. Nomora mafoko a gago go tloga go 1 go fihla go 7.
3. Ngwala ntlha E TEE lefokong LE LENGWE le LE LENGWE.
4. Šomiša mantšu A GAGO.
5. Ngwala palomoka ya mantšu ao o a šomišitšego ka mašakaneng mafelelong a kakaretšo ya gago.

SETŠWELETŠWA SA C**TLHOKOMELO YA MONAGANO**

Monagano wa motho ke bokamoso bja gagwe. O nyaka tlhokomelo ya maleba gore o dule o tsarogile phoka. Go se je difihlolo go ka gobatša monagano ka gobane swikiri mo mading a motho e ka ba fase. Se se ka dira gore mmele o se hwetše phepo gabotse. Ge o eja kudu megalatšhika ya gago e a thatafala gomme monagano wa thoma go nagana ka lebelo la leobu. Go bohloko ge monagano o sa hlwe o gopola dilo tša bošilo tšeo di ka gopolwago le ke ngwana wa leseae. Motšoko o oketša dikgonagalo tša tšhašarakano ya monagano. Se se ka hlola le malwetši a mangwe go swana le khensa.

Ge o eja swikiri ye ntši, diprotheini ga di nwelele gabotse mmeleng. Se se ka hlola phepompe yeo e ka amago maatla a monagano gampe. Moya wo go phelwago go wona o na le seabe monaganong wa motho. Go hema moya wo o tšhilafetšego go fokotša kabo ya oksitšene go ya bjokong. Se se hlola gore monagano o se sa šoma ka mokgwa wa setlwaedi.

Go robala go khutšiša monagano. Go tšea nako o ikuna boroko go ka oketša go hwa ga disele tša monagano. Boroko bo bohlokwa gore monagano o khutše. Dipoledišano tša go laetša bohlale di godiša maatla a go šoma ga monagano. Ge o sa bolele, o ehlwa o homotše ka mehla, monagano o a rethefala.

[Boitlhamelo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO POTŠIŠO YA 3

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

SETŠWELETŠWA SA D

[E amantšwe go tšwa go Inthanete]

- 3.1 Go bapatšwa eng papatšong ye? Kgetha karabo ya maleba.
- A Tsebe
B Seatla
C *Hearing Aid*
D Lebone (1)
- 3.2 Tsopola lehlaodi leo mmapatši a le šomišitšego go jabetša moreki. (1)
- 3.3 Efa dithekiniki TŠE PEDI tšeo mmapatši a di šomišitšego go goketša bareki. (2)
- 3.4 Ngwala o be o hlaloše ka mokgwa wo sekapolelo sa pheteletšo se se dirišitšwego ka gona go tšweletša tlhohleletšo. (2)
- 3.5 Tšweletša tswalano ya tšhomišo ya seatla seswantšhong sa 1 le leinagokwa 'sentšwelakae' go utolla molaetša wa go iphihla wa papatšo. (2)
- 3.6 Na maikutlo a gago ke afe mabapi le sebapatšwa se? Fahlela karabo ya gago. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 4

Lebeledišiša khathuni ye le mantšu a yona gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA E

[E amantšwe go tšwa go: www.google.com]

- 4.1 Efa lediri leo le tšweletšwago ke seka sa pudula ya 3 o be o ngwale lelatodi la gona. (2)
- 4.2 Ngwala polelo yeo e sekametšego ka lehlakoreng le tee go tšwa khathuning ye. (1)
- 4.3 Tsopola lelahlelwa leo le laetšago go tenega khathuning ye. (1)
- 4.4 Pudula ya mathomo e fapana bjang le dipudula tše dingwe? (2)
- 4.5 Ngwala phapano ya motho wa 1 le wa 3 mabapi le boitokišetšo bja kopano ye. (2)
- 4.6 Tlhalošo ya kgegeo yeo e tšweletšwago ke batho ba 2, 3 le 4 ke gore:
- A Ba bolela le modulasetulo ka šedi.
 B Ba bonala nke ba theeleditše mola ba gopotše tša bona.
 C Ba rera go namela sekepe.
 D Ba ngwala tšeo di bolelwago. (1)
- 4.7 Akanya molaetša wo o tšweletšwago ke khathune ye. (1)

[10]

POTŠIŠO YA 5

- 5.1 Bala temana ya ka tlase ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETŠWELETŠWA SA F

Matswalo a Morena ke nako ya go ikhutša. Difeme ka moka di a tswalelwa. Mebileng ke semphetekegofete ge yo mongwe le yo mongwe a gopotše mo a yago gona. Nakong ye go na le tlhakahlakano moo go nyakegago tlhokomelo ye kgolo.

Bafsa ka ge ba se na tsebe ba ikhwetša ba amegile dikotsing tša go fapana 5
ka ge ba be ba enwa madila go feta tekano. Ba ebela le mebila, bošego le mosegare go bona go a swana. Mabakeng a mangwe ba a bolayana. Se se hlolwa ke go nyatšana. Ga go yo a ikišago fase ge ba phošetšane. Yo mongwe le yo mongwe o ipona e ka ba nkgwete.

Malapeng a mangwe go ithwalwa megono mola ka tshwanelo ba **swanetše** 10
go thaba. Bafsa ba senya bokamoso bja bona ka go dira dilo ka mogofe. Ke bongwanamaganagobotšwa. Batswadi ba šetše ba e ba le letšhogo la go ba kgala ka ge ba ba melela meno a ka godimo.

Tše ka moka ba di dira ba lebetše gore batswadi ke bona ba swerego 15
mahlatse a bona a go tšwelela bophelong. Motswadi le ge e ka ba yo mosehlana bjang, o lebanwe ke theeletšo ka ge a šetše a na le boitemogelo bophelong.

[Boitlhamelo]

- 5.1.1 Tsopola mohlala wa lehlathi temaneng ya mathomo o be o fe lebaka la karabo ya gago. (2)
- 5.1.2 Ngwala mohlala wa leba wo o tšwelelago temaneng ya mathomo o be o hlaloše mošomo wa lona. (2)
- 5.1.3 Fetolela lefoko le le thaletšwego go:
- (a) Kganetšo (1)
- (b) Lefetile (1)
- 5.1.4 Tšweletša lefoko la modirišokgonego temaneng ya bobedi o be o le ngwale ka lebjale. (2)
- 5.1.5 Efa lekopanyi lefokong la mathomo la temana ya boraro o be o le šomiše lefokong bjalo ka lešupi. (2)
- 5.1.6 Lentšu le le kotofaditšwego ke lethuši.
- (a) Ke ka lebaka la eng e le lethuši? (1)
- (b) Le šomiše lefokong bjalo ka lediri. (1)
- 5.1.7 Hlaloša phapano ya tšhomišo ya meselana ye e kotofaditšwego. (2)

5.2 Lebelela seswantšho se le mantšu a sona gore o tle o kgone go araba dipotšišo tšeo di latelago.

SETŠWELETŠWA SA G

5.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Leina la maleba la go hlaloša ditiragalo tša seswantšhong ke:

- A Toro
- B Legodimo
- C Nagana
- D Dula

Tšweletša lešala la leina leo. (2)

5.2.2 Hlokola leadingwa seswantšhong sa 2 o be o ngwale neLOTŠISIME ya lona. (2)

5.2.3 Tiragalo ya seswantšho sa 1 e tšweletša monna yo a dutšego setulong.

Efa sebopego sa leamanyi la '... yo a dutšego' ka dintlha TŠE PEDI. (2)
[20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80